

ՆԱԻՐԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

«Աուդիտորների Պալատ» ՀԿ, նախագահ

**ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ
ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑ**

Հնդվածում փորձ է կատարվել բացահայտել ֆինանսական քաղաքականության բովանդակությունը կազմող ֆինանսական վերահսկողության և հսկողության այնպիսի բաղադրամասեր, ինչպիսիք են՝ օրինականությունը, ֆինանսական կարգապահությունը, դրամով վերահսկողությունը, որոնք իրենց բնույթով հակակոռուպցիոն գործողությունների համալիր են և ուղղված են տնտեսության ոլորտում կոռուպցիոն դրսևորումների վերացմանը:

Հիմնաբառեր- ֆինանսական քաղաքականություն, կառավարման մեթոդ, դրամով վերահսկողություն, ֆինանսական կարգապահություն, ֆինանսական օրինականություն, կոռուպցիա, ֆինանսաիրավական խախտում, ֆինանսական հսկողություն:

Պետության ֆինանսական գործունեության բովանդակությունը կազմող ֆինանսական համակարգի իրավական ինստիտուտի յուրաքանչյուր հետազոտություն վկայում է, որ ֆինանսական քաղաքականության ճիշտ ընտրությունը պետության ինքնիշխանության և ազգային տնտեսության անվտանգության ապահովման դիրքերից էական նշանակություն է ձեռք բերում, որը հանդիսանում է պետական (քաղաքական) ռեժիմի անբաժան մասը և այսօր կարիք ունի իրավական մշակման որպես պետության իրավաստեղծ գործունեության կատարելագործման ժամանակակից պահանջ:

Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ «ֆինանսական քաղաքականություն» հասկացությունը և դրա բովանդակության օրենսդրական ամրագրումները միշտ էլ եղել է իրավաբան գիտնականների ուշադրության կենտրոնում:

Ֆինանսական քաղաքականության բովանդակությունը կազմող առանձին տարրերն, ըստ էության, արտադրատնտեսական հարաբերությունների ծնունդ են, որոնք ունեն հանրային նշանակություն, հետևաբար ենթակա են պետական օրենսդրական կարգավորման:

Պետության ֆինանսական քաղաքականությունը տնտեսական քաղաքականության միջուկն է: Ավելին, ֆինանսական քաղաքականության իրականացման միջոցով են դրսևորվում պետության տնտեսական քաղաքականության արդյունքները:

Տնտեսագիտական գրականության մեջ գոյություն ունեն պետության ֆինանսական քաղաքականության մի քանի բնորոշումներ: Առանձին հեղինակներ «ֆինանսական քաղաքականությունը» ներկայացնում են որպես. «... ֆինանսական հարա-

բերությունների գործարկմանն ուղղված պետական միջոցառումների ամբողջություն, որն իրականացնում է պետությունն իր գործառույթները կատարելու համար»: Մեկ այլ բնորոշման համաձայն՝ «ֆինանսական քաղաքականություն»-ն իրենից ներկայացնում է՝ որպես պետական ֆինանսական ռեսուրսների կազմավորմանն ու ֆինանսավորմանն ուղղված հարկաբյուջետային և այլ ֆինանսական գործիքների և ինստիտուտների ամբողջություն՝ ելնելով պետության տնտեսական քաղաքականության ռազմավարական ու տակտիկական նպատակներից»: Գոյություն ունի նաև պետության ֆինանսական քաղաքականության ևս մեկ բնորոշում, որի հեղինակներն այն ներկայացնում են որպես. «...պետության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության բաղադրիչ, որի միջոցով ապահովվում է ֆինանսական ռեսուրսների հաշվեկշռված աճ երկրի ֆինանսական համակարգի բոլոր օղակներում»:՝

Մեր կարծիքով՝ վերոհիշյալ բնորոշումներից և ոչ մեկը լիովին չի բավարարում մեկնաբանելու ֆինանսական քաղաքականության էությունը:

Թվում է՝ ֆինանսական քաղաքականությունը պետք է բնութագրել որպես պետության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության մաս, որի միջոցով ապահովվում է ֆինանսական ռեսուրսների հաշվեկշռված աճ ֆինանսական համակարգի բոլոր օղակներում: Այս բնութագրի իմաստն այն է, որ ֆինանսական քաղաքականությունը պետք է դիտել՝ որպես երկրի սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության բաղադրիչը, որը ֆինանսական ռեսուրսների աճի ապահովման միջոց է քաղաքականությունից բխող խնդիրների լուծման համար: Պետական ֆինանսական քաղաքականության հիմ-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

նական առանցքը երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման բավարար պայմանների ապահովումն է, ինչպես նաև բնակչության կենսամակարդակի բարձրացումը:

ՀՀ ֆինանսական համակարգի առանցքային օղակների տնտեսական և իրավական կարգավորման ոլորտների հիմնարար դրույթների վերլուծությունները հուշում են, որ դրանցից յուրաքանչյուրն ունի այդ նպատակի համար կյանքի կոչված պետական մարմինների համակարգ, որոնց միջոցով գործնականում կազմակերպվում է ֆինանսական համակարգի հիշատակված ոլորտների պետական կառավարումը և ապահովվում արդյունավետ ֆինանսական հսկողություն և վերահսկողություն:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ ֆինանսական համակարգի պետական վերահսկողություն կազմակերպող և իրականացնող մարմինների համակարգին և կարգավիճակի իրավական առանձնահատկությունների լուսաբանմանը՝ (հիմք ընդունելով հիմնախնդրի արդիականությունը տնտեսության կառավարման ոլորտում) որպես ֆինանսական և ֆինանսական պատասխանատվության քաղաքականության խնդիրների գործնական ապահովման իրավական մեթոդ հետազոտվում են ֆինանսական վերահսկողության առանցքը կազմող տնտեսվարման ոլորտում օրինականության և ֆինանսական կարգապահության սկզբունքների պահանջների հետևողական վերլուծությունները, որոնց արդյունքում ֆինանսական վերահսկողության ճանապարհով բացահայտվում են բազմաբնույթ ֆինանսական խախտումներ, մշակվում՝ կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցներ:

Պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտներում, օրինականության անշեղորեն կիրառումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է որոշակի միջոցառումների համակարգ, որը կոչված է երաշխավորելու օրինականության իրագործումը:

Առանց այդպիսի գործունեության երաշխիքների օրինականությունը սուկ դատարկ խոսք է, ոչ թե իրական ցանկություն: Միայն որոշակի երաշխիքների (տնտեսական, քաղաքական, գաղափարական, իրավաբանական և հասարակական) համակարգի առկայությունը հիմք է տալիս խոսելու պետության ֆինանսական գործունեության մեջ իսկական օրինականության ռեժիմի գոյության մասին, ըստ որի, օրինականության ապահովման այդ երաշխիքները պետք է գործեն սերտ կապի և փոխադարձ կախվածության մեջ՝ օրգանապես լրացնելով մեկը մյուսին³:

ՀՀ ֆինանսական գործունեության արդի փուլում օրինականությունը բնորոշ են երաշխիքների

առավել խորացումը և զարգացումը:

Պետության ֆինանսական գործունեության մեջ օրինականության ապահովման երաշխիքների հարցը կարելի է քննարկել առավել լայն պլանով: Լայն առումով օրինականության ապահովման երաշխիքների թվին են պատկանում կյանքի օբյեկտիվ իրականության գործոնները՝ պետական և հասարակական կարգը, որոնք ապահովում են պետական մարմինների գործունեության ու օրենսդրության համապատասխանությունը ժողովրդի կամքին և շահերին, նրա նյութական ապահովածությունը, ժողովրդի բարոյաքաղաքական միասնության ամրապնդումն ու մարդկանց գիտակցության բարձրացումը և այլն:

Մեր հասարակական կյանքի և պետականաշինության բոլոր գործոնները անշեղորեն ապահովում են օրինականության ամրապնդումը: Դրա հետ մեկտեղ՝ այդ օբյեկտիվ գործոնների առկայությունը ինքնին չի լուծում օրինականության ապահովման խնդիրները, նրա ընդհանուր պահանջը ֆինանսների ոլորտում: Օրինականության գլխավոր և ամենից ընդհանուր պահանջը օրենքների և նրանց հիման վրա հրատարակվող մյուս իրավական պահանջների կատարումն ու պահպանումն է:

Գործնական կյանքը ցույց է տալիս, որ օրինականության ապահովման համար անհրաժեշտ են նաև հատուկ միջոցներ, որոնք ընդգրկում են որոշակի մարմինների և պաշտոնատար անձանց գործունեությունը:

Օրինականությունը պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտում ապահովվում է պետական և հասարակական վերահսկողությամբ, դատախազական հսկողությամբ, դատական մարմինների գործունեությամբ և այլ միջոցներով:

Օրինականության ապահովման այս եղանակները իրենց բնույթով կազմակերպական-իրավական են, քանի որ օրինականության ապահովման գործով, տվյալ դեպքում, որպես կանոն, զբաղվում են հատուկ պետական մարմինները, որոնք իրավասու են՝ վերացնել անօրինական ակտերը, կասեցնել դրանք, բողոքարկել դրանց դեմ և այլն:

Օրինականության ապահովման այդպիսի կազմակերպական-իրավական եղանակներն ամբողջ պետական գործունեության մասշտաբով ըստ էության պետական ու հասարակական վերահսկողությունն են (իրենց բազմաթիվ ձևերով ու տեսակներով) և դատախազական հսկողությունն է:

Իրավաբանական գրականության մեջ կազմակերպական-իրավական այդ միջոցներն ընդունված է կոչել՝ օրինականության ամրապնդման եղանակներ⁴: Դրանց մեջ կարելի է տարբերել ֆինանս-

www.ardadatuynjournal.com

սական վերահսկողության և հսկողության պետական-իրավական և հասարակական-կազմակերպական եղանակներ:

Օրինականության ապահովման պետական-իրավական եղանակները հիմնականում հատուկ են պետական մարմիններին, օժտված են իրավական իշխանության լիազորություններով: Պետական իշխանության և կառավարման մարմինների կողմից նման լիազորություններով օժտվում են նաև որոշ հասարակական կազմակերպություններ:

Այդ եղանակներից յուրաքանչյուրն ամրապնդված է համապատասխան իրավական նորմերով և իրականացվում են հատուկ մեթոդներով⁵:

Պետական մարմինները, ինչպես էլ նրանց աշխատանքը կազմակերպվի, ի վիճակի չեն լիակատար ձևով ապահովելու ամենօրյա և սիստեմատիկ վերահսկողություն պետության ամենատարբեր ֆինանսական գործառնությունների օրինականության նկատմամբ, այդ իսկ պատճառով էլ պետության նյութական և ֆինանսական միջոցների ծախսերի օրինականության ապահովմանը ակտիվ մասնակցություն են ունենում հասարակական կազմակերպություններն ու քաղաքացիները:

Պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտում օրինականության ապահովման բարդությունը, նրա ծավալի մեծությունը և իրականացման եղանակների բազմազանությունը նախ և առաջ պայմանավորված են՝ պետական կառավարման մասշտաբով, մեր պետականության զարգացման ներկա ժամանակաշրջանի տնտեսության և սոցիալ-մշակութային, շինարարության ոլորտների դեկավարման ու կառավարման գործի բարդությամբ, պետական բյուջեի եկամուտների և ծախսերի հավաքման և բաշխման կարգը սահմանող օրենսգրքի (բյուջետային) բացակայությամբ:

ՀՀ շուկայական տնտեսության զարգացման արդի ժամանակաշրջանը պահանջում է պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտում առավել կատարելագործել օրինականության ապահովման եղանակները, քանի որ օրինականության ճիշտ կազմակերպումը ֆինանսական կարգապահության ամրապնդման և կառավարման ոլորտի յուրաքանչյուր աշխատողի պատասխանատվության բարձրացման կարևոր պայմանն է:

Ներկա պայմաններում պետական ֆինանսների ոլորտում օրինականության խստագույն պահպանության համար պայքարելը սերտորեն կապված է պետական ապարատի գործունեության հետագա կատարելագործման, պետության տնտեսական դերի բարձրացման, քաղաքացիների իրավունքների և շահերի իրական երաշխիքների ուժե-

ղացման հետ:

Օրինականության ամրապնդումը միայն պետական ապարատի խնդիրը չէ: Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունները պարտավոր են ամեն ինչ անել՝ օրենքների խստիվ կիրառման, աշխատավորների իրավական դաստիարակության բարելավումն ապահովելու համար: Իրավունքի, օրենքի նկատմամբ հարգանքը պետք է յուրաքանչյուր մարդու անձնական համոզմունքը դառնա: Անհանդուրժելի են օրենքից նահանջելու կամ այն շրջանցելու ամեն տեսակ փորձերը, ինչով էլ դրանք պատճառաբանվեն: Անհանդուրժելի են նաև անձի իրավունքների խախտումները, քաղաքացիների արժանապատվության ոտնահարումը:

Պետության ֆինանսական գործունեության մեջ օրինականության ապահովումը պահանջում է համապատասխան մարմինների և նրանց անձնակազմի ակտիվ գործունեության իրականացում: Հետևաբար, ֆինանսական գործունեության օրինականության ապահովման եղանակը նախ և առաջ գործունեություն է, այն չի կարող արտահայտվել անգործության ձևով: Այդ գործունեության նպատակն է՝ նախազգուշացնել օրինականության խախտման մասին, բացահայտել խախտումը և հասնել խախտված օրինականության վերականգնմանն ու պատժել իրավախախտներին:

Պետության ֆինանսական գործունեության մեջ օրինականության ապահովումը կենսագործում է ֆինանսական վերահսկողության, կատարման ստուգման, հսկողության և հրահանգավորման ձևերով:

Ֆինանսական վերահսկողությունը կառավարման կատեգորիաների համակարգում բազմիմաստ հասկացություն է: Այն կառավարման հիմնական գործառնություններից մեկն է, որը և հանդիսանում է որպես կառավարման մեթոդ: Վերահսկողությունը իրենից ներկայացնում է կառավարման գործընթացի փուլերից մեկը և հանդես է գալիս որպես պետական կարգապահության և օրինականության ապահովման եղանակ:

Վերահսկողությունը ֆինանսավարկային մարմինների ողջ կազմակերպական գործունեության բաղկացուցիչ տարրն է և նրանց խնդիրների և գործառնությունների իրականացման միջոցը:

Ֆինանսական վերահսկողության գործունեության բովանդակությունն է հանդիսանում հետևել կենտրոնացված և ապակենտրոնացված դրամական ֆոնդերի ձևավորման գործընթացին, բացահայտել դրանց գործունեության համապատասխանությունը հասարակությանն առաջադրված ռեժիմին, այդ նպատակով կառավարող սուբյեկտների

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

համար ձեռք բերել տվյալներ օբյեկտների ֆինանսատնտեսական գործունեության համապատասխանության կամ անհամապատասխանության մասին, բացահայտել բյուջետային, վարկային, արժույթային և ֆինանսական գործունեության անհամապատասխանության պատճառները:

Ֆինանսական վերահսկողության նպատակը ոչ միայն թերությունները գրանցելն է, այլև ակտիվ գործունեություն ծավալելը այդ թերությունների պատճառների բացահայտման և դրանց վերացման համար:

Որպես պետական ֆինանսական կառավարման գործընթացի բաղկացուցիչ մաս, վերահսկողությունն իրենից ներկայացնում է որոշակի համակարգ, որը բաղկացած է որոշակի տարրերից: Վերահսկողության մեջ կարելի է առանձնացնել հետևյալ երեք փուլերը՝ առաջին՝ գրանցում, այսինքն սուբյեկտի փաստացի վիճակի սահմանում, երկրորդ՝ վերլուծության ենթարկում, այսինքն օրենքի պահանջը և թույլ տրված ֆինանսական շեղումների էական և ոչ էական լինելու համեմատություն, և վերջապես՝ պետության ֆինանսների կառավարման գործընթացի բարելավման համար միջոցառումների մշակումը:

Վերահսկողության բովանդակության այսպիսի ըմբռնումը հնարավորություն է տալիս ճիշտ որոշել պետության ֆինանսական գործառնությունների տեղը կառավարման մյուս գործընթացների մեջ և նրա նշանակությունը պետական ֆինանսների կառավարման գործառնությունների բարելավման համար:

Կարծում ենք ֆինանսական վերահսկողությունը պետք է բանաձևել՝ «որպես պետական, ինչպես նաև սեփականության տարբեր ձևերի վրա հիմնված կազմակերպությունների դրամական միջոցների հավաքման, բաշխման և օգտագործման նպատակահարմարության և օրինականության ապահովման նկատմամբ իրականացնող գործունեություն, որն ուղղված է տնտեսության արդյունավետ զարգացմանը և ժողովրդի բարօրության ապահովմանը»:

Ֆինանսական վերահսկողության ոլորտի մեջ են մտնում նաև նյութական և աշխատանքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման վրա իրականացվող գործողությունները, քանի որ շուկայական հարաբերություններում դրամը պահպանում է իր դերը:

Ինչ վերաբերում է ֆինանսական հսկողությանը, ապա վերջինս կոչված է լուծելու երկու հիմնական խնդիրներ՝

ա) ապահովել օրինականության պահպանումը

մը ֆինանսական գործունեության ընթացքում, բ) հասնել այն բանին, որ կազմակերպությունների ֆինանսական գործունեությունը համապատասխանի ոչ միայն օրենքին, այլև իր էությանը կրի ամենից առավել արդյունավետ և նպատակային բնույթ:

Ֆինանսական հսկողությունը, կարելի է բնութագրել որպես հսկողություն պետական դրամական միջոցների պլանային հաշվառման, բաշխման և օգտագործման գործընթացում կատարվող բոլոր միջոցների օրինականության և նպատակայնության վրա: Այլ խոսքով՝ ֆինանսական վերահսկողության և հսկողության հիմքում ֆինանսական կարգապահությունն է:

Ֆինանսական կարգապահության հիմնական պահանջներն են՝ ապահովել օրինականության պահպանումը ֆինանսական գործունեության մեջ, հասնել այն բանին, որ բոլոր կազմակերպություններն ու քաղաքացիները կատարեն պետական և մունիցիպալ ֆինանսների ոլորտի բոլոր օրենքների պահանջները, որոշումները, կարգադրությունները, թույլ չտան ֆինանսական կարգապահության խախտում: Ֆինանսական կարգապահության բովանդակությունը կազմող պահանջները հիմնականում հանգում են հետևյալին.

1. Բոլոր կազմակերպությունների ու քաղաքացիների կողմից բյուջե վճարումներ կատարելու պարտականությունները կատարվեն ժամանակին և լրիվ:

2. Կազմակերպությունների և հիմնարկների բյուջետային և սեփական միջոցների ծախսումը իրականացնել խիստ նպատակային կարգով՝ ֆինանսական մարմնի կողմից սահմանված շրջանակներում, ըստ պլանների քանակական ու որակական ցուցանիշների փաստացի կատարողականի, առավել տնտեսամամբ ու արդյունավետությամբ:

3. Բանկային վարկերի խստիվ նպատակային օգտագործումը և դրանց ժամանակին ու լրիվ մարումը:

4. Կազմակերպությունների միջև դրամական հաշվարկների կատարման կարգի խստիվ պահպանումը:

5. Բոլոր պետական մարմինների, կազմակերպությունների և պաշտոնատար անձանց կողմից հավաքվող կանխիկ դրամի լրիվ և ժամանակին հանձնումը բանկային հաստատություններին և կազմակերպության դրամարկղեր:

Ֆինանսական գործառնությունների նպատակայնությունը բացի այս եղանակներից, ապահովվում է նաև դրամով վերահսկողության միջոցով:

Դրամով վերահսկողությունը դա կազմակեր-

www.ardadatumjournal.com

պությունների տնտեսական-ֆինանսական գործունեության հսկողությունն է, այնպիսի արժեքային կատեգորիաների օգնությամբ, ինչպիսիք են վարկը, շահույթը, ինքնարժեքը, գինը և այլն:

Սրա համար բազա է հանդիսանում տնտեսական կազմակերպությունների գործունեության իրականացման մեթոդը՝ առևտրային հաշվարկը:

Դրանով վերահսկողությունը մի կողմից նպատակ ունի բացահայտել աշխատանքի արդյունքները և որակը, մյուս կողմից՝ ներագդել կազմակերպության և նրա աշխատողների վրա՝ թերությունները վերացնելու նպատակով: Դրանով վերահսկողության համար նախադրյալ է հանդիսանում այն հանգամանքը, որ դրամական մուտքերը սառեցվում են կազմակերպության կողմից պլանի քանակական և որակական ցուցանիշների կատարմանը զուգընթաց: Այն դեպքում, երբ հաշվակները աշխատողների հետ՝ բյուջե կատարվող վճարումները, բանկային վարկերի վերադարձն ըստ օրացուցային պլանի ժամկետավորվում է, կազմակերպության հաշիվներում դրամական միջոցների բացակայության պատճառով, որը տեղիք է տալիս տարբեր բնույթի պարտքերի գոյացման համար (բանկորներին ու ծառայողներին պարտք մնալը, բյուջե ժամանակին վճարումներ չկատարելը, բանկային վարկերը ժամանակին չվերադարձնելը, մատակարարների հետ ժամանակին հաշվարկները չկատարելը) ահազանգ են կազմակերպության գործունեության անբավարար վիճակի մասին և առաջ են քաշում ֆինանսական վիճակի բարելավման նպատակով գործնական միջոցներ ձեռնարկելու անհրաժեշտություն:

Ներկա հասարակական կյանքում հաշվառումն ու վերահսկողությունը դեռևս բնորոշվում են տնտեսական օրենքների պահանջներով:

Հաշվառումը տնտեսության համաչափ զարգացման գործոններից մեկն է: Վերահսկողությունը անհրաժեշտ է, որպեսզի հնարավոր լինի պարզել, թե որքանով է արտադրությունը համապատասխանում տնտեսական պլաններին և խնայողության ռեժիմի պահանջներին:

Շուկայական հարաբերություններում դրամը, ինչպես հայտնի է, աշխատանքի ծախսումների ըստ քանակի ու որակի հաշվառման և հասարակական արդյունքի բաշխման համապարփակ ձևն է:

Հաշվառումը և վերահսկողությունն անհրաժեշտ են ոչ միայն նյութական արտադրության մեջ նյութական և դրամական միջոցների ծախսման գործում, այլև ամբողջ հասարակական կյանքում:

Ֆինանսական վերահսկողության միջոցով է իրագործվում սեփականության ձևերի պաշտպա-

նությունը, ֆինանսական-բյուջետային, հարկային կարգապահության ամրապնդումը, հասարակության նյութական միջոցների խնայողությունը: Ֆինանսական վերահսկողության նշանակությունն առանձնապես մեծանում է ժամանակակից հասարակության կառուցման գործընթացներում:

Հայաստանի Հանրապետությունում հասարակությունն ունի համաժողովրդական ֆոնդեր, ուստի մեծանում է հաշվառման ու վերահսկողության դերը ազգային հարստության պահպանման և ճիշտ օգտագործման գործում: Ժողովրդին պատկանող յուրաքանչյուր դրամի խնայողաբար, ռացիոնալ օգտագործումը, միջոցների հմտորեն ծախսումը, ճիշտ կազմակերպված ղեկավարության և տնտեսվարության մեթոդների անշեղորեն բարելավումը (կազմակերպական և գիտակցական) օրինակականության և կարգապահության բարձրացումը, ժողովրդական նախաձեռնության զարգացումը հասարակական արտադրության արագացման հզոր աղբյուրներ են, որոնք նպաստում են կոռուպցիայի և կաշառքի փաստերի բացահայտմանը և անողոր պայքարի կազմակերպմանը:

Տնտեսության բնագավառում իրագործվող ֆինանսական վերահսկողությունը բազմաձև է. նրա մեթոդներով ստուգման են ենթարկվում առևտրահաշվարկային կազմակերպությունների ֆինանսական պլաններն ու բյուջետային կազմակերպությունների նախահաշիվները, որպեսզի թույլ չտրվեն, որ աննպատակահարմար բարձրացված ծախսեր ու նվազեցված եկամուտներ լինեն, ինչպես նաև պարզվում է, թե արդյոք հաշվի առնվել են եղած արտադրական հնարավորությունները: Տնտեսական տարվա ընթացքում կազմակերպություններում վերահսկման է ենթարկվում նաև արտադրական ծրագրերի կատարումը, թողարկվող արտադրանքի ինքնարժեքի, շահույթի, բյուջե կատարվելիք վճարումների պլանները: Ստուգման են ենթարկվում նաև խնայողության ռեժիմի պահպանումը, թե որ չափ նպատակահարմար են օգտագործվում բյուջետային ու սեփական միջոցները, նյութական արժեքների օգտագործումն ու պահպանումը:

Ֆինանսական վերահսկողության մեջ է մտնում նաև տարբեր ֆոնդերի, ինչպես նաև փոխառու միջոցների օգտագործման ստուգումը, տնտեսության ներքին ռեզերվների բացահայտումը, նրանց օգտագործումը, արտադրության աճի և կուտակումների մեծացման համար: Ֆինանսական վերահսկողության օգնությամբ ոչ միայն բացահայտվում են պետական, տնտեսական ու ֆինանսական կարգապահության խախտումները, այլև կանխ-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

վում են այդ խախտումները, նախատեսվում են տնտեսվարման կատարելագործման նոր ուղիներ:

Այսպիսով, ֆինանսական վերահսկողությունը կարևոր լծակ է նյութական և դրամական միջոցների արդյունավետ և խնայողաբար օգտագործման, կենտրոնացված և ապակենտրոնացված դրամական ֆոնդերի սոցիալ-տնտեսական ծրագրերով նախատեսվող առաջադրանքների կատարման համար:

Լավ կազմակերպված, բազմակողմանի ֆինանսական վերահսկողությունը բարձրացնում է յուրաքանչյուր աշխատողի պատասխանատվությունն իր տեղամասի աշխատանքի համար, նպաստում արտադրական և տնտեսական ծրագրերի կատարմանը:

Ֆինանսական վերահսկողության հետ անխզելիորեն կապված է բոլոր կազմակերպությունների կողմից պետական կարգապահությանը և կառավարության կողմից ընդունված որոշումներն ու սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերը կատարելու պահանջը:

Մասնավոր սեփականությունը և շուկայական հարաբերությունները օբյեկտիվորեն պայմաններ են ստեղծում ֆինանսական վերահսկողության դերի և նշանակության սահմանափակումների համար, քանի որ ինչպես նյութական բարիքների արտադրության, այնպես էլ պետական բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների անմիջական վերահսկողությունը գտնվում է արտադրության միջոցների սեփականատերերի ձեռքին:

Գոյություն ունի արտադրական և առևտրական գործունեության գաղտնիություն, որը հնարավորություն է տալիս սեփականատիրոջը թաքցնել իրական եկամուտները:

Պետական և հասարակական ֆինանսական վերահսկողության աճող նշանակությունն իր օրենսդրական ամրապնդումն է ստացել հասարակական կյանքում:

Որոշված է ՀՀ վարչապետին կից վերահսկողության մարմինների ձևավորման և ստուգումների անցկացման կարգը, սահմանադրությամբ ամրագրված է ԱԺ և կառավարության լիազորությունները բյուջեի նախագծի քննարկման, նախորդ տարիների բյուջեների կատարման հաշվետվությունների հաստատման ուղղությամբ:

Սահմանադրական այս լիազորությունները վկայում են պետական ֆինանսական վերահսկողության անհրաժեշտությունը ազգային պետականության ամրապնդման գործընթացում:

Այսօր, հատուկ դեր ունի ֆինանսական վերահսկողությունը պետական կառավարման բնա-

զավառում, քանի որ վերջինս իրենից ներկայացնում է ամենօրյա պետական գործունեություն, որն ընդգրկում է հասարակական կյանքի առավել կարևոր ոլորտները:

Պետական վերահսկողությունն իրականացվում է գործադիր իշխանության բոլոր ուղղություններով, նրա բոլոր մարմինների կողմից և նրանց ենթակա օբյեկտների առաջ դրված խնդիրների ամենօրյա իրագործման ընթացքում: Այն կոչվում է պետական, քանի որ իրականացվում է պետության անունից՝ համապատասխան իրավական-իշխանական լիազորություններից օգտվելով:

Ֆինանսական վերահսկողության միջոցով իրագործվում է սեփականության տարբեր ձևերի պաշտպանությունը, ֆինանսական-բյուջետային կարգապահության ամրապնդումը, հասարակության նյութական միջոցների խնայողությունը: Ֆինանսական վերահսկողության բովանդակության մեջ մտնում է բոլոր գերատեսչությունների, կազմակերպությունների և հիմնարկների արտադրատնտեսական և ֆինանսական գործունեության, պետական բյուջեի եկամուտների ու ծախսումների կատարման, ինչպես նաև պետական սոցիալական ապահովության և արտաբյուջետային այլ դրամական ֆոնդերի ստուգումը:

Ֆինանսական վերահսկողությունը պետական և հասարակական մարմինների գործունեություն է, որի էությունը կայանում է հասարակության ընդլայնված վերարտադրության պլանային համամասնությունների պահպանման նպատակով՝ կենտրոնացված և ապակենտրոնացված դրամական ֆոնդերի առաջացման և օգտագործման գործընթացների ստուգման և հիմնավորվածության մեջ:

Ֆինանսական վերահսկողության գործնական ուսումնասիրության արդյունքները առանձնահատուկ տեղ ունեն վերահսկողության մյուս տեսակների շարքում, ինչպես վերահսկողության ուղղակի օբյեկտի տեսակետից (կենտրոնացված և ապակենտրոնացված դրամական ֆոնդերի), այնպես էլ ֆինանսական վերահսկողության անմիջական նպատակների տեսակետից (հասարակական ընդլայնված վերարտադրության պլանային համամասնությունների պահպանում):

Ֆինանսական վերահսկողությունը ծնվում է արտադրական-տնտեսական հարաբերություններից: Ներկայումս, այն իրականացվում է սկզբունքորեն այլ քաղաքական ժողովրդավարական պետության նոր դերի պայմաններում: Այս հանգամանքները մատնանշում են ֆինանսական վերահսկողության արմատական բովանդակությունը: Նո-

www.ardadutyjournal.com

րը դրսևորվում է գլխավորապես ոչ թե վերահսկողության կազմակերպման կարգի, այլ նրա առարկայի մեջ, որն, իր հերթին, որոշում է վերահսկողության մյուս առանձնահատկությունները, մասնավորապես՝ տարածման ոլորտը, վերարտադրության նկատմամբ ունեցած ներգործությունը, վերահսկողության դեմոկրատական բնույթը և օրինականության ապահովման նպատակով կոռուպցիայի դեմ համատարած պայքարի կազմակերպումը:

Ֆինանսական վերահսկողության հնարավորությունը ելնում է ֆինանսների հատուկ վերահսկիչ գործառնություններից, սակայն այդ հնարավորությունն ինքնին չի ծնում ֆինանսական վերահսկողություն: Այդ իրականացնելու համար անհրաժեշտ են համապատասխան կազմակերպական և մեթոդական պայմաններ, որոնց թվին կարելի է դասել վերահսկող հատուկ մասնագիտացված մարմինների ստեղծումը, դրանց որակյալ մասնագետներով ապահովելը, նրանց երաշխավորված իրավունքներով և պարտականություններով օժտելը:

Ֆինանսական վերահսկողության անհրաժեշտությունը ելնում է ապրանքային արտադրության շուկայական բնույթից, որը նշանակալից չափով կախված է ապակենտրոնացված դրամական ֆոնդերի լիարժեք և ճիշտ օգտագործումից: Անկախ առաջացման աղբյուրից՝ ֆինանսական հարաբերությունների յուրաքանչյուր խախտում, ըստ ծավալի և ժամանակի, բացասաբար է անդրադառնում շրջանառության վրա:

Ֆինանսական վերահսկողության իրականացումը թույլ է տալիս դրամական ֆոնդերի պլանաչափ շարժման պարբերաբար ստուգմամբ լուծել նաև նյութական և աշխատանքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման խնդիրը: Այստեղ ֆինանսական վերահսկողությունը հանդես է գալիս որպես հասարակական արտադրության արդյունավետության բարձրացման գործոն:

Այսպիսով, ֆինանսական վերահսկողությունն օրինականության ապահովման և կոռուպցիայի դեմ պայքարի այնպիսի ձև է, որը հնարավորություն է տալիս պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտում ակտիվորեն միջամտել ֆինանսների պետական կառավարման ոլորտին՝ օրինականության խախտման և դրան նպաստող պայմանների վերացման ուղիների, եղանակների և ժամկետների մասին կատարման համար պարտադիր ցուցումներ տալու միջոցով:

Տնտեսության բնագավառում իրագործվող ֆինանսական վերահսկողությամբ ստուգման է ենթարկվում նաև խնայողության ռեժիմի պահպանու-

մը: Բացահայտվում են բյուջետային և սեփական շրջանառու միջոցների օգտագործման նպատակայնությունը, նյութական արժեքների պահպանման վիճակը: Ֆինանսական վերահսկողության մեջ են մտնում նաև տարբեր ֆոնդերի, ինչպես նաև փոխառած միջոցների օգտագործման ստուգումը, տնտեսության ներքին ռեզերվների բացահայտումը, նրանց օգտագործումը՝ արտադրության աճի և կուտակումների մեծացման համար: Ֆինանսական վերահսկողության օգնությամբ ոչ միայն բացահայտվում են պետական, տնտեսական ու ֆինանսական կարգապահության խախտումներ, այլև կանխվում են այդ խախտումները, նախատեսվում տնտեսության կատարելագործման ուղիներ:

Լինելով սոցիալական վերահսկողության հատուկ ձև՝ ֆինանսական վերահսկողությամբ ստուգման է ենթարկվում գործադիր և կարգադրիչ մարմինների կողմից ընդունված ֆինանսական ակտերի կատարումը:

Ֆինանսական վերահսկողության գործառնությունների իրականացման չափազանց լայն ոլորտը թույլ է տալիս նշանակալիորեն ազդել ընդլայնված վերարտադրողական հարաբերությունների ամբողջության վրա:

www.ardaradutyjournal.com

- ¹ Финансы денежное обращение, кредит. Под ред. Л.А. Дробозиной, М., 2011, С. 89.
² Финансы Под ред. В.В. Ковалева, М., 2012, С. 23.
³ Տե՛ս, Социалистическая законность и способы ее обеспечения, под ред. члена-корреспондента АН СССР, В.М. Чхиквадзе, изд-во “Наука”, 1968, С. 15.
⁴ Տե՛ս, А. Лунев, Обеспечение законности в советском государственном управлении, М., 1963, С. 4.
⁵ Տե՛ս, Советское административное право, под ред. Профессора, доктора юрид. наук. Ю.М. Козлова, изд-во “Юридическая литература”, М., 1973, С. 254.

Найри Саргсян
 Председатель ОО “Палата Аудиторов”

РЕЗЮМЕ

Финансовый контроль как правовое средство управления экономикой и противодействия коррупции

В статье предпринята попытка выделить составляющие финансового контроля и контроля, составляющие содержание фискальной политики, такие как законность, финансовая дисциплина, денежно-кредитный контроль, которые по своей природе представляют собой комплекс антикоррупционных мероприятий, направленных на искоренение коррупции в экономике.

Ключевые слова: финансовая политика, метод управления, контроль денег, финансовая дисциплина, финансовая законность, коррупция, финансовые нарушения, финансовый надзор.

Nairi Sargsyan
 President of the “Chamber of Auditors” PO

SUMMARY

Financial control as a legal way of economic management and anti-corruption

This article attempts to identify financial control and regulation components of financial policy, such as legality, financial discipline, monetary control, which by their nature are complex anti-corruption actions aimed at eliminating corruption in the economy.

Key words: financial policy, management method, money control, financial discipline, financial legitimacy, corruption, financial irregularities, financial control.

Բնագիրը ներկայացվել է 27.10.2021թ.
 Ընդունվել է տպագրության 18.11.2021թ.
 Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսվել է) իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Գ. Սուքիասյանը